บทที่ 2
ภาพรวมเกี่ยวกับการรถไฟแห่งประเทศไทย

2.1 ปัญหาของรถไฟ

ในช่วงศตวรรษที่ 19 ต่อเนื่องมาจนถึงตอนต้นของศตวรรษที่ 20 การรถไฟทั่วโลกอยู่ในฐานะผู้นำทางด้านเทคโนโลยี โดยเกือบจะเป็นผูกขาดในการขนส่งผู้โดยสารและสินค้าทั้งระยะกลางและระยะไกล ในสภาพแวดล้อมดังกล่าวการให้บริการของรถไฟเป็น "ตลาดผู้ขาย" กล่าวคือ รถไฟเกือบอยู่ในฐานะผูกขาดสามารถที่จะเลือกรูปแบบของการให้บริการด้านต่างๆ เฉพาะที่รถไฟต้องการจะทำมากกว่าให้บริการตอบสนองความต้องการของลูกค้าในสถานภาพที่ไร้ผู้แข่งขันดังกล่าว จึงทำให้รถไฟมีความเป็นอิสระที่จะเก็บค่าโดยสารหรือค่าธรรมเนียมด้านต่างๆมากพอที่จะครอบคลุมค่าใช้จ่ายด้านต่างๆอย่างครบถ้วนจนมีกำไรปรากฏในที่สุด

จากสถานภาพการผูกขาดดังกล่าว กระตุ้นให้รัฐบาลส่วนใหญ่ได้สร้างข้อบังคับเพื่อที่จะควบคุมอัตราค่าโดยสารรถไฟ และในกรณีที่กิจกรรมรถไฟเป็นของรัฐบาลก็เพื่อให้แน่ใจว่าประชาชนโดยทั่วไปสามารถได้รับบริการจากการรถไฟได้อย่างทั่วถึง แต่ในที่สุดเมื่อได้มีการขยายกิจการขนส่งด้วยรถบรรทุกและรถบัสรับส่งผู้โดยสาร สถานภาพการผูกขาดของกิจการรถไฟก็เสื่อมถอยลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากรัฐบาลของประเทศต่างๆได้ลงทุนในการสร้างระบบถนนอย่างมหาศาล โดยไม่ได้คำนึงถึงหรือเกือบจะไม่ได้คำนึงถึงผลตอบแทนโดยตรงจากการลงทุนเท่าใดนัก เมื่อระบบถนนได้เติบโตอย่างมากมาย ขณะเดียวกันเทคโนโลยีทางด้านยานยนต์ก็ได้มีการปรับปรุงพร้อมๆกันไป ทำให้กิจการเดินรถบรรทุกและรถรับส่งผู้โดยสารได้ประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลในตลาดการขนส่ง เนื่องจากได้เปรียบในเรื่องของขนาดกิจการที่เล็กกว่า ง่ายต่อการบริหาร และแต่ละแห่งก็มีแรงบันดาลใจที่จะทำผลกำไรเป็นสำคัญ ทำให้กิจการเหล่านี้ต้องปรับปรุงประสิทธิภาพของตนเองอยู่เสมอเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการอย่างแท้จริง

ในขณะที่กิจการเดินรถไฟเผชิญกับปัญหาสูญเสียส่วนแบ่งของตลาดการขนส่งไปเรื่อยๆ ทำให้การรถไฟฯ ต้องหาช่องทางในการดึงส่วนแบ่งนี้กลับมาให้ได้ ถึงแม้ว่าจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบในหลายๆ ด้าน เช่น การรถไฟเป็นองค์กรขนาดใหญ่ จึงไม่ค่อยยืดหยุ่นกับผู้ใช้บริการด้านต่างๆมากเท่ากับกิจการเดินรถอื่นๆ นอกจากนี้ยังเป็นผู้เสียเปรียบในด้านการแข่งขันอันเป็นผลมาจากกฎเกณฑ์ข้อบังคับมีอยู่มากมายที่ได้นำมาบังคับใช้กับกิจการรถไฟ โดยเฉพาะการเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการด้านต่างๆ รัฐบาลก็ยังคงบังคับให้การรถไฟเก็บในอัตราที่ต่ำอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น รัฐบาลได้กำหนดให้การรถไฟฯ รักษาระดับค่าโดยสารที่เรียกเก็บจากการให้บริการในชั้นที่มีคนจนใช้บริการในอัตราที่ต่ำกว่าต้นทุน ทำให้การรถไฟที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นผู้ทำเงินได้จำนวนมหาศาลกลับกลายเป็นผู้เสียเปรียบในการแข่งขัน เนื่องจากถูกบังคับให้บริการในอัตราที่ต่ำกว่าทุนมาโดยตลอด

รถไฟได้เผชิญกับสถานภาพทางการเงินที่กำลังตกต่ำลงเรื่อยๆ ทำให้(ผู้บริหาร)รถไฟต้องหาวิธีแก้ปัญหานี้ แต่เนื่องจากปัจจัยในทุกๆด้านไม่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น บ่อยครั้งที่การรถไฟฯ

พยายามที่จะลดต้นทุนโดยการลดพนักงานด้านต่างๆ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะข้อบังคับของรัฐบาลที่ไม่ยินยอมให้มีการปลดพนักงานออก

เมื่อรถไฟพยายามที่จะดำเนินงานต่อไปในสภาพที่ฐานะทางการเงินตกต่ำ ผลที่ตามมาก็คือการรถไฟเริ่มจะเลื่อนกำหนดกิจกรรมในการบำรุงรักษาและเลื่อนการลงทุนในด้านต่างๆ ไม่มีงบประมาณในเรื่องของการวิจัยและพัฒนา ดังนั้นเทคโนโลยีทางการรถไฟจึงเปลี่ยนแปลงช้า และทำให้ปัญหายิ่งรุนแรงขึ้นในที่สุด

2.2 อุปสงค์และอุปทานของการบริการด้านขนส่งของการรถไฟฯ

2.2.1 อุปสงค์ของการบริการด้านขนส่งของการรถไฟฯ

ก. อุปสงค์ของการบริการขนส่งผู้โดยสาร (Demand for Passenger Services)

เครือข่ายเส้นทางรถไฟในปัจจุบัน ประกอบด้วยทางประธาน 4 สาย ทางแยก 7 สาย รวมเป็นความยาวของทางเดี่ยว 3,954.3 กิโลเมตร ทางคู่ 90.4 กิโลเมตร โดยมีรายละเอียดแยกเป็นสายดังนี้

ทางประธาน

สายเหนือ ความยาว 902 กิโลเมตร หรือ 27.1 %

สายตะวันออกเฉียงเหนือ ความยาว 1,097 กิโลเมตร หรือ 26.4 %

สายใต้ ความยาว 1,171 กิโลเมตร หรือ 28.2 %

สายตะวันออก ความยาว 520 กิโลเมตร หรือ 12.5 %

ทางแยก

บ้านดารา-สวรรคโลก ความยาว 27.9 กิโลเมตร หรือ 0.7 %

ทุ่งโพธิ์-ศรีรัฐนิคม ความยาว 31.0 กิโลเมตร หรือ 0.7 %

ทุ่งสง-กันตัง ความยาว 93.0 กิโลเมตร หรือ 2.2 %

เขาชุมทอง-นครศรีธรรมราช ความยาว 35.9 กิโลเมตร หรือ 0.9 %

หนองปลาดุก-สุพรรณบุรี ความยาว 77.4 กิโลเมตร หรือ 1.9 %

หนองปลาดุก-น้ำตก ความยาว 130.1 กิโลเมตร หรือ 3.1 %

สายแม่กลอง ความยาว 65.3 กิโลเมตร หรือ 1.6 %

กิจกรรมการขนส่งผู้โดยสารเป็นธุรกิจหลักของการรถไฟแห่งประเทศไทย รายได้การโดยสารคิดเป็น 56 % ของรายได้ทั้งหมดของการรถไฟฯ ในปี 2541 โดย 91.8 % ของการโดยสารเป็นบริการขนส่งผู้โดยสารชั้น 3 คิดเป็น 50 % ของรายได้การโดยสารทั้งหมด (รายได้ส่วนที่เหลือมาจากชั้น 1 และ 2)

ตารางที่ 2.1 : อุปสงค์การโดยสาร ในปี พ.ศ.2537-2541

	2537	2538	2539	2540	2541
คน-กิโลเมตร(ล้าน)	13,814	12,975	12,205	11,804	10,947
รายได้(ค่าโดยสารรวมค่าธรรมเนียม)(ล้านบาท)	3,821	3,824	4,053	4,125	4,020

ที่มา : TDRI (1999),"Short-Term Financial Strategy Development Project-Final Report"

จากตารางที่ 2.1 จะเห็นว่างานการโดยสารของการรถไฟแห่งประเทศไทย เมื่อวัดในหน่วยของกิโลเมตรผู้โดยสาร (Passenger-km.) มีแนวโน้มลดลงในช่วงระยะเวลา 5 ปี กล่าวคือ ลดลงมากกว่า 20 % แต่รายได้กลับเพิ่มสูงขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน แม้ว่าอัตราค่าโดยสารชั้น 3 จะไม่ได้รับการปรับเพิ่มขึ้นมาเป็นระยะเวลายาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528

ข. อุปสงค์ของการบริการขนส่งสินค้า (Demand for Freight Services)

ตารางที่ 2.2 : อุปสงค์การสินค้า ในปี 2537-2541

	2537	2538	2539	2540	2541
ตัน(ล้าน)	7.7	8.3	8.9	10.0	8.7
รายได้(ล้านบาท)	1,312	1,403	1,502	1,598	1,484
ตัน-กิโลเมตร (ล้าน)	3,142	3,322	3,375	3,481	2,941

ที่มา : TDRI (1999),"Short-Term Financial Strategy Development Project-Final Report"

จากตารางที่ 2.2 จะเห็นว่า แนวโน้มของอุปสงค์การสินค้าเป็นไปตามภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ.2537-2540 ภาวะเศรษฐกิจมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น แนวโน้มของอุปสงค์การสินค้าก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วยแต่อุปสงค์สินค้าลดลงอย่างชัดเจนในปี2541เนื่องจากวิกฤติเศรษฐกิจของภูมิภาคเอเชีย

รายได้การสินค้าคิดเป็น 20 % ของรายได้ของการรถไฟฯทั้งหมด ในช่วงปี 1994-1998 ซึ่งจะเห็นว่าการสินค้าเป็นธุรกิจขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจการโดยสาร

2.2.2 อุปทานของการบริการด้านขนส่งของการรถไฟฯ

การรถไฟฯ มีจำนวนรถจักรทั้งที่เป็นดีเซลไฟฟ้าและดีเซลไฮโดรลิค และตู้โดยสารทั้งหมด 594 คัน แต่จำนวนที่ถูกใช้งานจริงมีเพียง 567 คันเท่านั้น (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 : จำนวนรถจักรและตู้รถโดยสาร-กันยายน ปี 2542

	จำนวนทั้งหมด (คัน)	จำนวนที่ใช้งานจริง (คัน)
Diesel Electric Locomotives	254	246
Diesel Hydraulic Locomotives	55	44
Diesel Hydraulic Railcars	285	277
Total	**594**	**567**

ที่มา : รฟท.

อายุการใช้งานตู้สินค้าส่วนใหญ่มากกว่า 30 ปี คิดเป็นสัดส่วน 64 % ส่วนอายุการใช้งานตู้โดยสาร (โบกี้รถไฟ) ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 16-30 ปี คิดเป็นสัดส่วน 78 %

แผนภาพที่ 6 : อายุการใช้งานตู้สินค้า (Freight Wagon - กันยายน 2542)

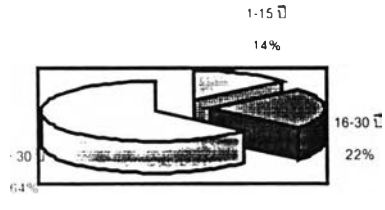

แผนภาพที่ 7 : อายุการใช้งานตู้โดยสาร (Passenger bogies* - กันยายน 2542)

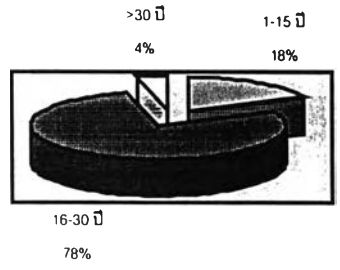

*อายุการใช้งานโบกี้โดยสารตามบัญชี

2.3 สภาพการแข่งขันในตลาดการขนส่ง

ตลาดการขนส่งเป็นตลาดหนึ่งที่ใหญ่และสำคัญของระบบเศรษฐกิจ ในประเทศไทยภาคการขนส่งและโทรคมนาคมคิดเป็นสัดส่วน 7.8 % ของ GDP ในปี 2541 โดยรายได้ทั้งหมดของการรถไฟแห่งประเทศไทยในปี 2541 เท่ากับ 7.2 พันล้านบาท (0.15% ของ GDP โดย GDP ของประเทศทั้งหมด เท่ากับ 4,635.9 พันล้านบาท) อย่างไรก็ตาม รายได้ของการรถไฟฯ คิดเป็นสัดส่วนที่เล็กมากเมื่อเทียบกับองค์กรการขนส่งรูปแบบอื่น เช่น การบินไทยมีรายได้ในปี 2541 เท่ากับ 105.4 พันล้านบาท (2.3 %ของ GDP)

เมื่อแบ่งตามธุรกิจของการรถไฟฯ เป็นการขนส่งผู้โดยสารและการขนส่งสินค้า การขนส่งผู้โดยสารของการรถไฟฯ ต้องเผชิญกับคู่แข่งมากมาย ทั้งรถโดยสารประจำทาง(บขส.) , เครื่องบิน , เรือ และรถยนต์ส่วนตัว ส่วนการขนส่งสินค้าของการรถไฟฯ ก็ต้องเผชิญกับคู่แข่งทั้งที่เป็นรถบรรทุก , เรือ , เครื่องบิน และการขนส่งทางท่อ

ตารางที่ 2.4 : การขนส่งผู้โดยสารในประเทศแยกตามหมวดขนส่ง ('000 คน)

หมวดขนส่ง	2537	2538	2539	2540	2541
ขสมก.	1,279,830	1,233,548	1,217,079	1,223,674	1,161,041
บขส.	156,840	144,640	131,970	126,010	108,050
ทางรถไฟ	75,766	71,521	67,761	65,348	60,815
ทางอากาศ	7,404	7,070	6,413	6,450	6,501
รวม	1,519,840	1,456,779	1,423,223	1,421,482	1,336,407

ที่มา : กระทรวงคมนาคม และ รฟท.

จากตารางที่ 2.4 จะเห็นว่าการขนส่งผู้โดยสารในประเทศทั้งหมด สัดส่วนของการขนส่งทางรถไฟยังคงมีสัดส่วนที่คงที่ คือ 4.6 % ในช่วงปี พ.ศ.2537-2541 และในช่วงเวลาเดียวกันสัดส่วนของการขนส่งโดยองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ (ขสมก.) มีสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นจาก 85 % เป็น 87 % นอกจากนี้การขนส่งรวมทั้งหมดนี้ได้ลดลงทั้งสิ้น 18 % ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามีการเพิ่มขึ้นของการใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทาง

การขนส่งสินค้าในประเทศเพิ่มขึ้นประมาณ 20 % ระหว่างปี พ.ศ.2537-2541 โดยการขนส่งสินค้าทางถนนได้รับความนิยมมาก และมีอุปสงค์ที่สูงเด่นกว่าการขนส่งสินค้าโดยวิธีการขนส่งแบบอื่นๆ ในทางตรงกันข้ามสัดส่วนของการขนส่งสินค้าทางรถไฟมีน้อยและมีแนวโน้มลดลง

ตารางที่ 2.5 : การขนส่งสินค้าในประเทศแยกตามหมวดขนส่ง('000 ตัน)

หมวดขนส่ง	2537	2538	2539	2540	2541
ทางถนน	344,098	383,275	408,430	417,971	412,075
ทางรถไฟ	7,741	7,628	8,691	9,293	8,364
ทางท่อ	17,341	18,620	19,264	20,786	20,127
ทางเรือ	22,039	19,998	23,398	24,522	23,324
ทางอากาศ	56	69	53	54	46
รวม	391,275	429,590	459,836	472,626	463,936

ที่มา : กระทรวงคมนาคม และ รฟท.

ในภาพรวมของตลาดการขนส่งจะเห็นได้ชัดเจนว่าคู่แข่งที่สำคัญของการขนส่งทางรถไฟก็คือการขนส่งทางถนนซึ่งข้อดีและข้อเสียของการขนส่งทั้งสองแบบนี้ก็มีความแตกต่างกัน ดังจะเห็นจากตารางที่ 2.6

ตารางที่ 2.6 : การเปรียบเทียบรูปแบบการขนส่งแบบต่างๆ

	ทางรถไฟ (Rail)	ทางถนน (Road)
ความเร็วและการขนส่งถึงประตูบ้าน	ปานกลาง	รวดเร็ว
ต้นทุนการขนส่ง	ปานกลาง	สูง
ตารางเวลาการขนส่ง	ปานกลาง	ดี
ความหลากหลายของชนิดสินค้า	ยืดหยุ่นได้มาก , สินค้าหลากหลาย	ปานกลาง
สถานที่การขนส่งตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์	จำนวนมาก	ไม่จำกัด , ยืดหยุ่นได้มาก
ประเภทสินค้าที่เหมาะแก่การขนส่ง	สินค้าน้ำหนักมากและมีจำนวนมาก	สินค้าน้ำหนักน้อยแต่ราคาสูง

ที่มา : Stanton et al , *Fundamentals of Marketing* ,1994, p.420

2.4 ข้อได้เปรียบและเสียเปรียบของการขนส่งโดยรถไฟ

การขนส่งทางรถไฟมีความได้เปรียบการขนส่งถนนในหลายๆด้านดังต่อไปนี้

1. ประหยัดน้ำมัน (Fuel Efficiency)

ถ้ามองเศรษฐกิจโดยรวมแล้ว การประหยัดน้ำมันของระบบการขนส่งของประเทศเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากกิจการขนส่งเป็นสาขาสนับสนุนของเศรษฐกิจทั้งประเทศ ประโยชน์ที่ได้จากการประหยัดน้ำมันทำให้ต้นทุนการผลิตและการขนส่งถูกลง ช่วยลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินทางของคนในประเทศ นอกจากนี้ถ้าเทียบประสิทธิภาพของการใช้พลังงานระหว่างรูปแบบการขนส่งทางบกและทางน้ำต่างๆ แล้ว เห็นได้ว่าการขนส่งทางรถไฟจะใช้พลังงานต่อหน่วยการขนส่งต่ำกว่าการขนส่งทางถนนเฉลี่ยประมาณ 5.7 เท่าตัว (จากแผนหลักการขนส่ง พ.ศ.2542-2549: TDRI)

2. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental impact)

ถ้าพิจารณาในด้านสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยจะทำให้การรถไฟได้เปรียบการขนส่งทางถนนนอกเหนือจากการใช้น้ำมันที่น้อยกว่าของรถไฟแล้ว สิ่งที่ปลดปล่อยในรูปของก๊าซที่เป็นอันตรายก็น้อยกว่าต่อหน่วยของผลผลิตเมื่อเปรียบเทียบกับการขนส่งทางถนน และจากการศึกษาในประเทศต่างๆ พบว่าการขนส่งทางถนนมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่ารูปแบบการขนส่งอื่นๆมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่าการขนส่งทางถนนจะมีต้นทุนต่อสิ่งแวดล้อมสูงกว่าการขนส่งรูปแบบอื่นๆ โดยเฉลี่ย คือประมาณ 2.5-23 เท่า (ขึ้นอยู่กับวิธีการศึกษา) เมื่อเทียบกับการขนส่งทางรถไฟ (จากแผนหลักการขนส่ง พ.ศ.2542-2549: TDRI)

3. ความปลอดภัย (Safety)

ถ้าคำนึงถึงความปลอดภัยแล้วคงไม่มีใครปฏิเสธว่ารถไฟได้เปรียบการขนส่งทางถนนมาก ตารางที่ 2.7 แสดงอุบัติเหตุตามประเภทของการขนส่งปี 2534-2537 ก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า การขนส่งทางถนนมีอุบัติเหตุมากกว่ารูปแบบอื่นๆ

ตารางที่ 2.7 : หน่วยการขนส่งต่อการบาดเจ็บหรือการตายโดยอุบัติเหตุ 1 คน

ปี	ถนน	รถไฟ	แม่น้ำลำคลอง	ชายฝั่ง
2534	6.62	21.79	39.72	45.10
2535	8.10	30.01	59.11	6.45
2536	7.64	29.30	25.19	122.01
2537	5.27	27.28	36.19	22.72
เฉลี่ย 2534-2537	6.91	27.09	40.05	49.07

ที่มา : คำนวณจากสถิติการขนส่ง กระทรวงคมนาคม

4. ความแออัดทางถนน (Road congestion)

เป็นที่ยอมรับกันว่าปัญหาความแออัดทางการจราจรเป็นปัญหาที่วิกฤติมากในพื้นที่ต่างๆ ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล (BMR) โดยปัญหานี้ไม่ได้กระจุกอยู่แต่บริเวณ BMR เท่านั้น แต่ยังกระจายออกไปตามเส้นทางต่างๆ ที่ออกจากเมืองในทุกทิศทาง

จากการคาดการณ์ว่า อุปสงค์ของการขนส่งในอนาคตจะเจริญเติบโตในอัตราที่ค่อนข้างสูง สถานการณ์ด้านการจราจรบนท้องถนนก็คาดว่าจะมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ การนำรถไฟมาใช้อย่างจริงจังในอนาคตอาจจะช่วยบรรเทาแนวโน้มของการจราจรลงได้บ้าง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการขนส่งทางรถไฟจะมีความได้เปรียบในทุกด้านที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่รถไฟก็ยังคงมีบทบาทน้อยมากในการให้บริการขนส่งในประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบกับทางถนน จากตัวเลขที่ได้กล่าวมาแล้ว คือส่วนแบ่งของการขนส่งผู้โดยสารของรถไฟมีเพียงร้อยละ 5.8 และการขนส่งสินค้าเพียงร้อยละ 3.5 (ในปี 2538) ทั้งนี้ก็เนื่องจากความสามารถในการแข่งขันเชิงเปรียบเทียบของรถไฟกับทางถนน (หรือกับทางอากาศและทางน้ำ) ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยมากมายหลายประการ เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศ การตั้งถิ่นฐานของประชากร นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อสาขาการขนส่ง นโยบายการควบคุมราคาค่าโดยสาร เป็นต้น

จุดเสียเปรียบที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของรถไฟก็คือไม่สามารถให้บริการถึง *ประตูบ้าน* ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการขนส่งสินค้า เพราะการรถไฟฯ ไม่ได้เชื่อมโยงโดยตรงกับต้นทางหรือปลายทางของผู้ใช้บริการ ในกรณีเช่นนี้ต้นทุนการขนส่งทั้งหมดอาจจะเกี่ยวข้องกับรถบรรทุกที่ปลายเส้นทางการขนส่ง ซึ่งอาจจะมีต้นทุนในการขนถ่ายจากรถไฟมารถบรรทุกหรือจากรถบรรทุกมารถไฟค่อนข้างสูงถ้าเป็นการขนส่งระยะสั้น ต้นทุนส่วนที่เพิ่มขึ้นนี้มักจะสูงกว่าส่วนที่ประหยัดได้จากการใช้บริการรถไฟ ซึ่งก็สามารถให้เหตุผลได้ว่า ทำไมรถไฟจึงไม่สามารถแข่งขันได้กับการขนส่งทางถนนตลอดมา

อีกประเด็นหนึ่งก็คือนโยบายเกี่ยวกับด้านการขนส่งของรัฐบาล บ่อยครั้งจะได้ยินความคิดเห็นว่าในเชิงการแข่งขันระหว่างรถไฟกับทางถนนแล้ว ผู้กำหนดนโยบายจะเอนเอียงไปทางการขนส่งทางถนน ในขณะที่การรถไฟฯ ต้องลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานเองและดูแลในเรื่องการจ่ายหนี้สิน แต่ผู้ใช้ถนนได้รับการอุดหนุนค่าธรรมเนียมในการใช้ถนน โดยจ่ายไม่เต็มจำนวนหรือจ่ายเพียงบางส่วน (Marginal cost) ของการใช้ถนน

2.5 โครงสร้างทางธุรกิจของการรถไฟฯ

2.5.1 ลักษณะโครงสร้างทั่วไปขององค์กร

- *เป็นการบริหารแบบรวมศูนย์ (Centralization)*

การรถไฟฯ เป็นองค์กรที่มีการบริหารแบบรวมอำนาจการบริหารสูงมาก มีการแต่งตั้งสายการบังคับบัญชาระดับบนมาก ทำให้สัดส่วนการบังคับบัญชาระหว่างระดับบนกับระดับล่างไม่ได้สัดส่วน เช่น ในระดับบนสายการกำกับดูแล (Span of Control) จะแคบ ในขณะที่ในระดับปฏิบัติการมีสัดส่วนของการกำกับดูแลที่กว้าง (Wide Span of Control) และสะท้อนออกมาในรูปแบบของการแบ่งอำนาจการบริหารงานที่กระจุกตัวอยู่แต่ในส่วนกลาง ไม่ได้มีการกระจายอำนาจการบริหารให้กับระดับภูมิภาคท้องถิ่น ผู้บริหารระดับสูงจะประจำอยู่ที่สำนักงานในเขตกรุงเทพฯ ทำให้เกิดข้อจำกัดอย่างมากในการบริหารธุรกิจของการรถไฟฯ ให้ทันต่อสภาพการณ์จริง โดยเมื่อเกิดปัญหาในส่วนงานภูมิภาค ผู้ที่ปฏิบัติงานและมีหน้าที่รับผิดชอบในภูมิภาคไม่สามารถปรับแก้ได้ด้วยตนเอง เนื่องด้วยอำนาจหน้าที่ถูกจำกัด

- *เป็นการบริหารที่มีระเบียบกฎเกณฑ์มาก (Formalization)*

สืบเนื่องจากการที่การรถไฟฯ เป็นองค์กรที่ตั้งมานานโดยในสมัยเริ่มจัดตั้งเป็นหน่วยงานราชการ และถึงแม้ว่าจะปรับเปลี่ยนเป็นรัฐวิสาหกิจ แต่จัดเป็นรัฐวิสาหกิจที่ถูกมองว่าเป็นหน่วยงานเพื่อบริการสังคม ตลอดเวลาที่ผ่านมาการรถไฟฯ จึงเป็นองค์กรที่มีกฎระเบียบมากมายที่เข้ามาควบคุมและปฏิบัติในการดำเนินงาน ซึ่งกฎต่าง ๆ เหล่านี้จำนวนมากมีความล้าสมัยและจำเป็นต้องปรับแก้ อย่างไรก็ตามด้วยภาระขาดทุนของการรถไฟฯ ทำให้องค์กรจำเป็นต้องยอมรับพันธะในหลายส่วนกับทางหน่วยงานต้นสังกัดระดับกระทรวง เพื่อให้ได้มาซึ่งความช่วยเหลือทางการเงิน ซึ่งพันธะเหล่านี้เองที่กลับเป็นกฎระเบียบที่ผูกมัดและสร้างข้อจำกัดกับการดำเนินงานขององค์กร โดยข้อจำกัดเหล่านี้ไม่สามารถปรับแก้ไขได้ด้วยการรถไฟฯ เพียงลำพัง เพราะเปรียบเสมือนข้อผูกพันกับหน่วยงานภายนอก

- *เป็นการบริหารองค์การที่มีขนาดใหญ่และมีโครงสร้างซับซ้อน (Complexity)*

ด้วยจำนวนพนักงานมากกว่า 18,000 คน และจำนวนลูกจ้างกว่า 3,000 คน ส่งผลให้การรถไฟฯ เป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่มาก โครงสร้างองค์กรแบ่งออกเป็น 13 ฝ่าย 5 สำนักงานซึ่งเป็นองค์กรที่มีความสลับซับซ้อนและซ้ำซ้อนกันสูงมาก โดยการจัดแบ่งภาระหน้าที่ส่วนงานและความรับผิดชอบในภาพรวมก่อให้เกิดข้อติดขัดในการบริหารงาน ทั้งนี้เนื่องจากการจัดแบ่งฝ่ายความรับผิดชอบอิงตามหน้าที่การบริหารงานเป็นหลัก โดยการจัดแบ่งอำนาจการบริหารขาดความสมดุล และไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อการดำเนินธุรกิจที่มุ่งเน้นลูกค้า แต่เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อนโยบายการบริหารเป็นหลัก ดังนั้นในการดำเนินงานจึงพบภาพของความขัดแย้งระหว่างหน่วยงาน (Inner Organizational Conflict) การเกี่ยงงานกันทำและการแย่งชิงทรัพยากร

2.5.2 ประเภทธุรกิจในปัจจุบัน

ธุรกิจทั้งหมดของการรถไฟแห่งประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทหลักๆ ได้แก่

1. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเดินรถ (Rail related business)

เป็นหน่วยธุรกิจหลักของการรถไฟฯ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การบริการขนส่งผู้โดยสาร (Passenger transport services) และการบริการขนส่งสินค้า (Freight transport services)

2. ธุรกิจที่ไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเดินรถ (Non-rail business)

เป็นหน่วยธุรกิจที่แยกออกมาจากการบริการ มีหน้าที่บริหารและพัฒนาทรัพย์สินของการรถไฟฯทั้งหมด ซึ่งมีฝ่ายบริหารทรัพย์สินของการรถไฟฯ (Asset Management Department : AMD) ทำหน้าที่บริหาร ในปัจจุบันทรัพย์สินของการรถไฟฯมีทั้งหมด 241,153 ไร่ (หรือประมาณ 96,461 เอเคอร์) นอกจากนี้รายได้ในส่วนนี้ก็มีความสำคัญซึ่งมีสัดส่วนประมาณ 20-30 % ของรายได้ทั้งหมดของการรถไฟฯ

2.5.3 โครงสร้างด้านบุคลากรขององค์กร

ปัจจุบันการรถไฟฯ มีพนักงานประจำ (Permanent employees) 18,250 คน จากตารางที่ 2.8 จะเห็นว่าประมาณ 68 % (12,433 คน) อยู่ในฝ่ายการช่างกลและฝ่ายการเดินรถ ซึ่งมีหน้าที่ในการให้บริการเป็นหลัก ประมาณ 20%(3,602 คน) อยู่ในฝ่ายการโยธา และมีเพียง 98 คนอยู่ในฝ่ายพัฒนาและบริหารทรัพย์สิน ส่วนฝ่ายอื่นๆ ประมาณ 2,117 คน แยกเป็นฝ่ายการเงินและบัญชี , ฝ่ายข้อมูล ฯลฯ

นอกจากนี้ ใน 3 ฝ่ายงานหลัก (โยธา , ช่างกล และการเดินรถ) ประมาณ 32 % ของพนักงานทั้งหมด (5,105 คน) มีอายุมากกว่า 50 ปี และประมาณ 61% มีอายุมากกว่า 40 ปี

ตารางที่ 2.8 : พนักงานแยกตามอายุและฝ่ายการดำเนินงาน

ฝ่าย/แผนก	18-29 ปี	30-39 ปี	40-49 ปี	50-61 ปี	รวม
พัฒนาบริหารทรัพย์สิน	7	28	32	31	98
โยธา	179	613	1,015	1,795	3,602
การช่างกล	1,183	1,494	1,775	1,725	6,183
การเดินรถ	834	1,815	1,935	1,585	6,250
ฝ่ายอื่นๆ	176	529	711	701	2,117

ที่มา : รฟท.

แม้ว่าในปัจจุบันการรถไฟฯต้องการที่จะลดจำนวนพนักงานลง โดยมีโครงการเกษียณอายุก่อนกำหนด ซึ่งทำให้ลดจำนวนพนักงานลงไปได้จำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามในอนาคตอาจเกิดปัญหาตามมาจากการดำเนินงานในส่วนนี้ก็ได้ กล่าวคือ การรถไฟฯ อาจประสบปัญหาการขาดบุคลากรในอนาคต เนื่องจากภายในเวลา 10 ปีข้างหน้า จำนวนพนักงานทั้งหมดของการรถไฟจะลดลงโดยอัตโนมัติ 33 % (แผนภาพที่ 8) ดังนั้นจึงต้องเร่งหาทางแก้ไขเพื่อรองรับกระบวนการปรับโครงสร้างการรถไฟฯ ที่เหมาะสม

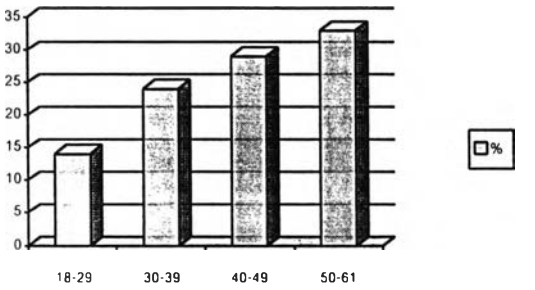

แผนภาพที่ 8 : ระดับอายุของพนักงานการรถไฟฯ

นอกจากนี้ ระดับการศึกษาของพนักงานการรถไฟฯ ยังอยู่ในระดับที่ต่ำ จากตารางที่ 2.9 จะเห็นว่ามีเพียง 5% (905 คน จากทั้งหมด 18,250 คน) เท่านั้นที่อยู่ในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า

ตารางที่ 2.9 : ระดับการศึกษาของพนักงานการรถไฟฯ

ระดับการศึกษา	จำนวนพนักงาน (คน)	Percentage(%)
ปริญญาเอกและโท	78	0.4
ปริญญาตรี	827	4.5
สายอาชีวะ	1,945	10.7
ช่างกลการรถไฟฯ	2,924	16.0
เทคนิคการรถไฟฯ	220	1.2
มัธยมศึกษา	7,213	39.5
ประถมศึกษา	5,043	27.6
รวม	**18,250**	**100.0**

ดังนั้น การรถไฟฯ จึงจำเป็นที่จะต้องวางแผนการพัฒนาบุคคลอย่างเป็นระบบ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับบทบาทและหน้าที่ของพนักงานในอนาคตหลังการปรับโครงสร้างการรถไฟฯ แล้ว

2.6 ฐานะทางการเงินของการรถไฟฯ

2.6.1 โครงสร้างทางการเงิน

ก. โครงสร้างรายได้ขององค์กร

จากตาราง 2.10 จะเห็นว่า *รายได้จากการโดยสาร* รักษาระดับไว้ที่ 3,846 ถึง 4,154 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 49-56 ของยอดรายได้รวมระหว่างปี พ.ศ.2537-2541 เนื่องจากการสูญเสียส่วนแบ่งตลาดให้กับการขนส่งรูปแบบอื่นๆ รวมทั้งสภาวะถดถอยของเศรษฐกิจไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2540-2541 ทำให้กิโลเมตรผู้โดยสารรวมลดลง อย่างไรก็ตาม รายได้จากบริการชั้น 1 และ 2 ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้รายได้รวมจากการโดยสารเพิ่มสูงขึ้น *รายได้การสินค้า* เพิ่มขึ้นจาก 1,421 ล้านบาทในปี พ.ศ.2537 เป็น 1,713 ล้านบาทในปี พ.ศ.2540 ซึ่งต่างจากปี พ.ศ.2541 ที่เศรษฐกิจยังคงอยู่ในภาวะถดถอย ส่งผลให้รายได้ด้านการขนส่งลดลงอย่างมาก คือ 1,595 ล้านบาทในปี พ.ศ.2541

ตารางที่ 2.10 : รายได้ของการรถไฟฯ ปี พ.ศ.2537-2541 (ล้านบาท)

รายได้	2537	2538	2539	2540	2541
รายได้การโดยสาร	3,846	3,848	4,080	4,154	4,049
รายได้การสินค้า	1,421	1,526	1,626	1,713	1,595
ค่าตอบแทนโครงการทางยกระดับ	400	450	500	550	
โครงการเคเบิ้ลใยแก้วนำแสง	1,034	770	986	1,227	599
ค่าเช่าอาคารและที่ดิน	347	450	443	462	417
ค่าธรรมเนียม ICD ที่ลาดกระบัง			18	95	147
ค่าธรรมเนียมการจัดประโยชน์ที่ดิน	124	18	64	33	14
รายได้อื่นๆ	354	276	179	231	399
รวม	7,525	7,338	7,897	8,466	7,219

ที่มา : TDRI (1999) ," short-term Financial Strategy Development Project-Final Report"

ส่วนรายได้จากค่าเช่าอาคารและที่ดิน อยู่ในระดับ 347 ล้านบาท ถึง 462 ล้านบาทในปี พ.ศ.2537-2540 แต่เนื่องจากสภาวะถดถอยของอุปสงค์ของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา จึงทำให้รายได้ดังกล่าวลดลงเป็น 417 ล้านบาทในปี พ.ศ.2541 และ *รายได้จากโครงข่ายเคเบิ้ลใยแก้วนำแสง* ระหว่างปี พ.ศ.2537-2541 รายได้เฉลี่ยอยู่ในช่วง 85-100 ล้านบาทต่อเดือน แต่ในช่วงครึ่งปีหลังของปี พ.ศ.2541 นั้น รายได้ดังกล่าวได้ถูกงดไป ทำให้รายได้ส่วนนี้ของการรถไฟฯ ลดลงไปด้วย

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข. โครงสร้างต้นทุนขององค์กร

ตารางที่ 2.11 : รายจ่ายของการรถไฟฯ ปี พ.ศ.2537-2541 (ล้านบาท)

รายจ่าย	2537	2538	2539	2540	2541
การบำรุงทาง อาณัติสัญญาณและสิ่งปลูกสร้าง	1,536	1,744	1,829	1,776	1,645
การบำรุงรักษารถจักรและล้อเลื่อน	1,594	1,722	1,693	1,758	1,580
รายจ่ายในการเดินรถ	3,014	3,318	3,624	3,869	3,837
รายจ่ายในการบริหาร	390	471	527	591	502
ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งหมด	6,533	7,254	7,672	7,995	7,563
ค่าเสื่อมราคา	756	858	1,041	1,168	1,209
ดอกเบี้ยเงินกู้	747	769	673	942	1,288
รวม	8,036	8,881	9,386	10,106	10,060

ที่มา : TDRI (1999) ," short-term Financial Strategy Development Project-Final Report"

รายจ่ายส่วนใหญ่ของการรถไฟฯ เป็น *รายจ่ายในการเดินรถ* ซึ่งในช่วงปี 2537-2541 เพิ่มขึ้นร้อยละ 27 และประมาณร้อยละ 30 ของรายจ่ายในการเดินรถมาจากรายจ่ายด้านเชื้อเพลิง ส่วนที่เหลือส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายด้านบุคลากร ซึ่งปรับตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามภาวะเงินเฟ้อของประเทศ

ค่าเสื่อมราคา เพิ่มขึ้นอย่างมากตั้งแต่สินทรัพย์ถาวรได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2537-2541 แม้รายจ่ายส่วนนี้จะไม่มีผลกระทบถึงกระแสเงินสดโดยตรง แต่ก็ทำให้เกิดผลขาดทุนอย่างต่อเนื่องในงบกำไรขาดทุนของการรถไฟฯ ส่วน *ดอกเบี้ยเงินกู้* ก็เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกันกับการขยายตัวของเงินกู้ในช่วงเวลาดังกล่าว และส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการลดค่าเงินบาทของไทยในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

2.6.2 ผลการดำเนินงานกิจกรรมหลักของการรถไฟฯ

ก. การบริการขนส่งผู้โดยสาร

สำหรับการรถไฟฯได้เริ่มแยกระบบบัญชีเป็นการภายในระหว่างบริการขนส่งผู้โดยสารเชิงพาณิชย์กับบริการเชิงสังคม โดยจำแนกตามประเภทขบวนรถ ส่วนผลการดำเนินงานขบวนรถเชิงสังคมแยกแต่ละประเภทในปีงบประมาณ 2538-2542 ดังแสดงในตารางที่ 2.12 ชี้ให้เห็นถึงผลต่างอย่างมากระหว่างรายได้กับต้นทุน ทำให้เกิดผลการขาดทุนอย่างมาก นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าอัตราค่าโดยสารไม่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง

ตารางที่ 2.12 : ผลการดำเนินงานขบวนรถบริการเชิงสังคมจำแนกตามประเภทขบวนรถในปีงบประมาณ 2538-2542

หน่วย : ล้านบาท

รถชานเมืองท้องถิ่น	**ปี 2538**	**ปี 2539**	**ปี 2540**	**ปี 2541**	**ปี 2542**
รายได้	142.15	139.68	167.38	159.53	151.16
ต้นทุน	921.03	911.03	1,067.95	1,043.17	1,076.80
กำไร (ขาดทุน)	(778.87)	(771.35)	(900.56)	(883.64)	(883.64)
รถชานเมืองกรุงเทพ	**ปี 2538**	**ปี 2539**	**ปี 2540**	**ปี 2541**	**ปี 2542**
รายได้	110.49	143.03	157.24	154.29	127.81
ต้นทุน	364.91	427.05	474.82	492.28	469.17
กำไร (ขาดทุน)	(254.42)	(284.02)	(317.58)	(337.99)	(341.36)
รถธรรมดา	**ปี 2538**	**ปี 2539**	**ปี 2540**	**ปี 2541**	**ปี 2542**
รายได้	324.54	344.51	296.7	296.79	282.26
ต้นทุน	1,050.79	1,013.55	1,126.42	1,190.35	1,180.69
กำไร (ขาดทุน)	(726.24)	(669.03)	(829.72)	(893.56)	(898.43)
รถรวม	**ปี 2538**	**ปี 2539**	**ปี 2540**	**ปี 2541**	**ปี 2542**
รายได้	15.22	14.47	15.89	14.43	10.92
ต้นทุน	201.56	152.91	168.75	113.51	93.26
กำไร (ขาดทุน)	(186.34)	(138.44)	(152.85)	(99.08)	(82.34)

ที่มา : ฝ่ายการพาณิชย์ การรถไฟฯ

ส่วนผลการดำเนินงานขบวนรถเชิงพาณิชย์ในช่วงเวลาเดียวกัน ดังจะเห็นจากตารางที่ 2.13 นั้น แม้ว่าจะมีผลการขาดทุน แต่ก็ไม่มากเท่ากับบริการเชิงสังคม หากการรถไฟฯ มีการปรับปรุงการดำเนินงานโดยสามารถปรับค่าโดยสารชั้น 3 ให้สะท้อนต้นทุนที่แท้จริงแล้ว ก็จะทำให้การดำเนินงานไม่ประสบผลขาดทุนอย่างที่เป็นอยู่ได้

ตารางที่ 2.13 : ผลการดำเนินงานขบวนรถบริการเชิงพาณิชย์จำแนกตามประเภทขบวนรถในปีงบประมาณ 2538-2542

หน่วย : ล้านบาท

รถด่วนพิเศษ	ปี 2538	ปี 2539	ปี 2540	ปี 2541	ปี 2542
รายได้	638.77	647.49	648.09	664.74	756.51
ต้นทุน	542.53	560.67	615.36	683.94	918.56
กำไร (ขาดทุน)	96.24	86.82	32.72	(19.20)	(162.05)

รถด่วน	ปี 2538	ปี 2539	ปี 2540	ปี 2541	ปี 2542
รายได้	751.28	806.77	876.53	830.73	695.72
ต้นทุน	713.48	722.28	799.36	807.42	751.61
กำไร (ขาดทุน)	37.8	84.5	77.16	23.31	(55.88)

รถเร็ว	ปี 2538	ปี 2539	ปี 2540	ปี 2541	ปี 2542
รายได้	1,526.55	1,493.93	1,474.01	1,461.43	1,298.09
ต้นทุน	1,949.41	1,952.59	2,076.55	2,161.46	2,424.29
กำไร (ขาดทุน)	(422.85)	(458.66)	(602.53)	(700.03)	(1,126.19)

รถดีเซลรางปรับอากาศ	ปี 2538	ปี 2539	ปี 2540	ปี 2541	ปี 2542
รายได้	403.03	521.71	550.59	505.08	483.6
ต้นทุน	464.64	706.15	766.7	754.25	876.04
กำไร (ขาดทุน)	(61.61)	(184.44)	(216.11)	(249.17)	(392.44)

ที่มา : ฝ่ายการพาณิชย์ การรถไฟฯ

ข. การบริการขนส่งสินค้า

ในการบริการขนส่งสินค้าทั้งหมด การรถไฟฯ ถือเป็นบริการเชิงพาณิชย์ แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันยังมีการขนส่งสินค้าหลายประเภทที่ค่อนข้างจะเป็นไปในลักษณะบริการเชิงสังคม

จากตารางที่ 2.14 แสดงผลการดำเนินงานของการบริการขนส่งสินค้า จะเห็นว่าสินค้าที่ทำกำไรให้แก่การรถไฟฯมีเพียงบริการขนส่งด้วยตู้คอนเทนเนอร์เท่านั้น สินค้าอื่นๆ ส่วนใหญ่ให้ผลขาดทุนทั้งสิ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดและเสียเปรียบต่างๆของการขนส่งทางรถไฟโดยเฉพาะกับคู่แข่งขันที่สำคัญ คือ การขนส่งโดยรถบรรทุกทางถนน ซึ่งมีบริการทั่วถึง และเข้าถึงจุดขนถ่ายต่างๆ ได้มากกว่า เพราะมีโครงข่ายถนนที่ครอบคลุมทั่วถึง รวมถึงความคล่องตัวและประสิทธิภาพของการขนส่งที่สูงกว่า และไม่จำเป็นต้องมีการขนถ่ายสินค้าหลายทอด อย่างไรก็ตามถ้าหาก รฟท. สามารถเพิ่มเครือข่ายในการบริการ เช่น สร้างรางคู่ หรือขยายพื้นที่ย่านบริการเพิ่ม ก็จะทำให้มีรายได้จากบริการประเภทนี้เพิ่มมากขึ้นได้

ตารางที่ 2.14 : ผลการดำเนินงานบริการขนส่งสินค้าแยกตามชนิดสินค้า ในปี 2541

ชนิดสินค้า	รายได้ (ล้านบาท)	รายจ่าย (ล้านบาท)	กำไร/ขาดทุนสุทธิ (ล้านบาท)
น้ำมันดิบ	272	(492)	(219)
ปูนซีเมนต์	314	(395)	(81)
คอนเทนเนอร์	235	(166)	69
น้ำมันดีเซล	190	(414)	(223)
เบนซิน	134	(292)	(159)
ก๊าซ L.P.G.	122	(173)	(51)
ผลิตภัณฑ์ข้าว	94	(189)	(96)
ซีเมนต์	43	(87)	(45)
ตู้คอนเทนเนอร์เปล่า	31	(12)	19
แร่ยิปซั่ม	26	(34)	(7)
มะพร้าว	18	(39)	(21)
เครื่องดื่ม	15	(29)	(14)
แป้ง	12	(24)	(12)
เศษไม้	10	(15)	(5)
สินค้าอุตสาหกรรม	9	(17)	(8)
น้ำมัน	8	(13)	(5)
น้ำตาล	8	(13)	(5)
ปุ๋ย	8	(12)	(4)
แป้งทำอาหาร,เส้นหมี่	6	(7)	(1)
ไม้ซุง,ไม้แปรรูป	10	(9)	1
อื่นๆ	50	(80)	(30)
รวม	1,485	(2,512)	(1,027)

ที่มา : รฟท.

จากสภาพปัญหาและผลการดำเนินงานที่ขาดทุนอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐบาลตระหนักถึงปัญหานี้และตามมติของคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2541 เห็นชอบในหลักการให้มีการปรับปรุงโครงสร้างของการรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท) โดยแยกการดำเนินงานออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ส่วนโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure provider) ประกอบด้วยการก่อสร้างราง ติดตั้งระบบอาณัติสัญญาณ การซ่อมบำรุงรักษารางและระบบอาณัติสัญญาณ โดยรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนการลงทุนทั้งหมด

2. ส่วนการให้การบริการรถไฟ (Service provider) ประกอบด้วยการให้บริการขนส่งสินค้าและผู้โดยสาร และการให้บริการสถานีขนถ่ายสินค้า

3. ส่วนการบริหารทรัพย์สินและธุรกรรมอื่นๆ (Non-Rail business) ประกอบด้วยการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ การให้เช่าที่ดินติดเคเบิ้ลใยแก้ว สถานีรถไฟ และธุรกรรม (Activities) อื่น ๆ โดยในข้อ (2) และข้อ (3) รฟท. เป็นผู้ลงทุนเองทั้งหมด และรัฐจะรับภาระในการชำระค่าซ่อมบำรุงรักษาราง หนี้เงินกู้พร้อมดอกเบี้ยที่ครบกำหนดชำระคืนแทน รฟท.ก่อนในระยะ 5 ปีแรก เพื่อให้ รฟท. สามารถนำรายได้จากการบริหารสินทรัพย์และธุรกรรมอื่น ๆ มาใช้ลงทุนในการพัฒนา/ปรับปรุงเพื่อยกระดับคุณภาพบริการโดยรวม โดย รฟท. จะนำรายได้จากการดำเนินงานมาใช้คืนหนี้สินของ รฟท. ทั้งหมด เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ 2547 เป็นต้นไป

สำหรับการรถไฟแห่งประเทศไทย มีแผนวิสาหกิจ พศ. 2540 – 2544 ซึ่งในแผนนี้ แผนหลักที่ 6 ได้กล่าวไว้ว่า เป็นแผนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนและการถ่ายโอนกิจกรรมบางส่วนให้ภาคเอกชนเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการดำเนินงานให้เป็นเชิงธุรกิจมากขึ้น โดยการพิจารณาถ่ายโอนกิจกรรมที่เอกชนทำได้ดีกว่าและถูกกว่าให้เอกชนดำเนินการ หรือพัฒนากิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เอกชนมีส่วนร่วมลงทุนมากขึ้น ซึ่งแนวทางการดำเนินงานประกอบด้วยแผนงาน 3 ส่วนคือ

1. แผนงานจ้างเหมางานที่มิใช่ภารกิจหลักของ รฟท เช่น การรักษาความสะอาด การรักษาความปลอดภัย การประชาสัมพันธ์เชิงรุก การขายตั๋วในลักษณะ Package และแบบครบวงจร

2. แผนการให้เอกชนดำเนินการในกิจกรรมที่เป็นภารกิจหลัก โดยทำได้ในลักษณะบริษัทร่วมทุนหรือเป็นการจ้างเหมาในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การดำเนินงานรถไฟชานเมือง การสร้างศูนย์รับส่งสินค้า การพัฒนาเส้นทางสายใหม่ และที่อาจจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น รถไฟความเร็วสูง เป็นต้น

3. แผนการให้เอกชนร่วมลงทุนในการพัฒนาที่ดินและทรัพย์สิน โดยในช่วงแผนวิสาหกิจนี้จะพัฒนาที่ดินบริเวณย่านพหลโยธินและบริเวณโรงงานมักกะสันให้เกิดประโยชน์สูงสุดแบบครบวงจร โดยมีการบริหารเชิงธุรกิจ